

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA VŠEOBECNEJ A APLIKOVANEJ ETIKY**

**ETICKÉ PROBLÉMY SPOLUŽITIA
V NEÚPLNEJ RODINE**

Bakalárska práca

Študijný program: Aplikovaná etika – etika profesijných činností

Študijný odbor: 2.1.5 etika

Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Školiteľ: doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD.

Nitra 2012

Jana Špacírová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že bakalársku prácu na tému Etické problémy spolužitia v neúplnej rodine som vypracovala samostatne s použitím literatúry, ktorú uvádzam v zozname použitej literatúry a pod odborným vedením školiteľa.

V Nitre 03. 04. 2012

.....

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa chcela pod'akovať doc. PaedDr. Igorovi Lomnickému, PhD. za odbornú prípravu, inšpirácie, námety, spoluprácu a poskytnutie materiálov pri vypracovaní bakalárskej práce. Pod'akovanie patrí všetkým, ktorí mi pomohli zorientovať sa v danej problematike a poskytli mi potrebné materiály.

ABSTRAKT

ŠPACÍROVÁ, Jana: Etické problémy spolužitia v neúplnej rodine. [Bakalárska práca]
/ Jana Špacírová. - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta. -
Školiteľ: doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD. - Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. -
Nitra: FF UKF, 2011. XX s.

Bakalárska práca sa zaoberá etickými problémami spolužitia v neúplnej rodine. Je rozdelená do štyroch kapitol. V úvode je načrtnutý význam a funkcie rodiny, ktorá je v súčasnosti najdôležitejšou inštitúciou v spoločnosti, postupne sa nadväzuje na neúplnú rodinu a výchovu v takejto rodine. Ďalej sa uvádza postavenie neúplnej rodiny v spoločnosti a rodina osamelej matky, kde sú charakterizované len niektoré aspekty. Ďalším dôležitým bodom tejto práce je rodinné prostredie, ktoré je dôležité hlavne pri výchove potomkov, nadväzujeme na komunikáciu v rodine a úlohy blízkych osôb pri ich výchove. V závere sa venujeme problémom v neúplnej rodine, ktoré môžu vzniknúť v ekonomickej, socializačnej alebo výchovnej stránke. Cieľom tejto práce je zachytiť a posúdiť zmeny, ktoré nastali v súčasnej spoločnosti pri výchove potomkov v neúplnej rodine.

Kľúčové slová: Rodinné prostredie. Komunikácia. Výchova. Rodina. Problémy.

ABSTRACT

ŠPACÍROVÁ, Jana: Ethical problems of cohabitation in incomplete family. [Bachelor's thesis] / Jana Špacírová. - Constantine the Philosopher University in Nitra. The Faculty of Arts. - Instructor: doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD. - Degree of academic qualification: Bachelor. - Nitra: FF UKF, 2011. XX s.

The bachelor thesis deals with ethical problems of cohabitation in incomplete family. It is divided into four chapters. In introduction we discuss the meaning and functions of a family, which is nowadays the most important institution in the society. Gradually it connects to incomplete family and nurture in this family. Then we state the position of incomplete family in society and few aspects of the family of a single mother. The next important point of this work is family background, which is important especially in the nurture of children, then we follow-up to a communication in the family and roles of the family members in nurture. In the end we discuss the problems in incomplete family, which can arise because of economical, social or educational reasons. The aim of this work is to detect and consider changes in contemporary society, which arise with nurturing children in incomplete families.

Key words: Family background. Communication. Nurture. Family. Problems.

OBSAH:

ÚVOD	8
1. Rodina, jej význam a funkcie	10
1.1 Rodinná výchova a výchova k hodnotám	14
1.2 Neúplná rodina a jej postavenie v spoločnosti	18
1.3 Rodina slobodnej matky	19
2. Rodinné prostredie a komunikácia v rodine	23
2.1 Úloha matky vo výchove	25
2.2 Úloha starých rodičov vo výchove	27
2.3 Význam komunikácie v rodine	29
3. Problémy v neúplnej rodine a podpora štátu	33
3.1 Ekonomické problémy	33
3.2 Socializačné a kultúrne problémy	34
3.3 Problémy vo výchove	35
ZÁVER	40
POUŽITÁ LITERATÚRA	42

ÚVOD

Metodika práce spočíva v teoretickom spracovaní témy s aplikačnými zámermi. Pri spracovaní sme využili metódy: analýza, syntéza, komparácia.

Cieľom našej práce je zachytiť a posúdiť zmeny, ktoré nastali v súčasnej spoločnosti pri výchove potomkov v neúplnej rodine. Práca sa zaoberá charakterizovaním a konštatovaním týchto zmien ako aj poukazovaním na neúplnú rodinu v spoločnosti. Takisto ako v úplnej aj v neúplnej rodine existuje dobrá výchova zo strany matky a ďalších blízkych rodinných členov, ktoré vedú k rozvinutiu osobnosti a dobrému správaniu sa dieťaťa do budúcnosti a získanie pozitívneho myslenia vo výchove. Pracovný postup našej záverečnej práce je rozdelený na tri samostatné kapitoly.

Prvá kapitola sa zameriava na rodinu ako základnú sociálnu jednotku a jej nenahraditeľnú úlohu v spoločnosti a to z hľadiska zodpovednosti a povinnosti. Poukazujeme na význam rodiny a jej funkcie, ktoré plní. Venujeme sa pojmu neúplná rodina, jej príčiny vzniku a postavenie osamelej matky v spoločnosti.

Predmetom práce druhej kapitoly sa snažíme priblížiť rodinné prostredie, jeho podmienky, ktoré vplyvajú na formovanie osobnosti. Komunikácia v rodine tiež zohráva veľkú úlohu nielen pri výchove, ale aj pri vytváraní dobrého zázemia pre deti, pretože nielen rodina a jej príslušníci ovplyvňujú dieťa pri jeho dospievaní, ale rovnako aj spoločnosť, a to hlavne materská škola a školské zariadenie, v ktorom dieťa trávi veľkú časť svojho dňa. Komunikácia by mala byť založená na dôvere a vytváraní dobrých rodinných vzťahov. Dôležitosť je venovaná úlohe matky vo výchove, ktorej patrí prvoradé miesto, pretože jej láska a cit sú najdôležitejšie atribúty hlavne v prvých rokoch života dieťaťa. Nemôžeme zabudnúť ani na úlohu starých rodičov a ďalších členov rodiny pri výchove detí, ktorí s nami žijú.

Tretia kapitola je zameraná na problémy v neúplnej rodine. Charakterizujeme hlavne problémy: ekonomické, socializačné, kultúrne a problémy vo výchove dieťaťa.

Dôležité je aj materiálne zabezpečenie dieťaťa, ktoré je pre slobodnú matku veľmi náročné, pretože už len tým, že je slobodnou matkou preberá na seba aj rolu otca t. j. dvojnásobne viac zodpovednosti. V tomto prípade zohráva veľkú úlohu štát, ktorý pomáha, podporuje slobodné matky prostredníctvom rôznych opatrení, či už sociálno-

ekonomických (poskytuje materiálne zabezpečenie) alebo sociálnu podporu na zvládnutie zložitých životných situácií akými môže byť napríklad nezamestnanosť a tieto problémy neskôr začínajú narúšať aj ostatné funkcie rodiny. Problémy socializačné, keď sa dieťa nedokáže začleniť do spoločnosti, či problémy vo výchove, keď slobodná matka nezvláda výchovu dieťaťa, hlavne v období dospievania, pretože v detstve si nevytvorila dostatočnú autoritu. Výchovno-vzdelávacie opatrenia, ktoré sú zamerané na výchovu, zabezpečenie vzdelania, rozvoj kultúrnych, športových aktivít. Nesmieme zabudnúť ani na zdravotné opatrenia, kde štát zabezpečuje právo na ochranu zdravia a života, poskytovanie zdravotnej starostlivosti.

Aj napriek mnohým negatívam, s ktorými sa v súčasnosti stretávame, rodina bola, je a aj vždy bude najdôležitejšou a nezastupiteľnou inštitúciou v spoločnosti. Rodina je v súčasnosti veľmi silným hodnotovým systémom, ktorý dávame na najvyššiu priečku v celej našej generácii.

1. Rodina, jej význam a funkcie

„Rodina“ – už len pri vyslovení tohto slova nám prichádzajú na myseľ rôzne situácie, ktoré sa dejú v každej rodine. Rodina je ako most, po ktorom musíme každý prejsť na druhý breh svojho života. Veľmi záleží na tom, v akom prostredí vyrastáme alebo žijeme, aké je naše rodinné zázemie. Tieto, ale aj iné faktory ovplyvňujú celý náš budúci rodinný život. Rodina je ako základ domu, ktorý má byť pevný, zdravý a stály.

Jandourek (2001, s. 206) opisuje „rodinu ako formu dlhodobého solidárneho spoluzitia osôb spojených príbuzenstvom kde zahrňuje predovšetkým rodičov a deti. Ďalšie znaky toho, čo je rodina, sú sociokultúrne podmienené. Patrí k nim spoločné bývanie, príslušnosť k spoločnej príbuzenskej línii, spoločná produkcie. Funkciami rodiny sú reprodukcia ľudského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkcie od začiatku novoveku rodiny postupne prenecháva štátnym a ďalším inštitúciám, čo vedie k určitej kríze rodiny, napr. vysokej miere rozvodovosti. Ale aj naďalej rodina zostáva dôležitým prostredím socializácie, intimity a sociálnej podpory.“

Rodina je sociálna jednotka, pozostávajúca z matky, otca a detí, ktorí si spolu delia ciele a hodnoty a žijú spolu v jednom dome. Je to najdôležitejšia sociálna skupina. „Je prvou inštitúciou, do ktorej sa človek rodí a v ktorej prežíva prvé obdobie svojho života. Sociologický prístup k rodine naznačuje, že ide o sociálny útvar, ktorý je dôležitým článkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Rodina predstavuje zvláštnu formu začlenenia mladého človeka do spoločenskej štruktúry. Preto z hľadiska poznávania rodinného prostredia a jeho výchovnej funkcie je nevyhnutné poznať sociálne a sociologické charakteristiky rodiny“ (Kročková, Gogová, 1990, s. 40).

Z pohľadu viacerých socializačných vplyvov, ktoré sa podieľajú na formovaní jedinca počas celého života, má rodina veľmi dôležitú úlohu. Každý člen má určité postavenie z hľadiska povinností a zodpovedností. Dieťa po narodení nie je schopné sa postarať samé o seba, je bezbranné a bez pomoci iných by neprežilo. Preto potrebuje starostlivosť svojej rodiny v bezpečí domova. Získava vedomosti, zvyky, návyky, ktoré môže využiť v každodennom živote. Sú to hlavne rodičia, ktorí v značnej miere ovplyvňujú povahové vlastnosti dieťaťa. Ak dieťa vyrastá v láskyplnom prostredí a rodičom nie je ľahostajné ako a kde trávi voľný čas, má dobré predpoklady byť raz dobrou matkou alebo otcom.

Rodina ako inštitúcia poskytuje ochranu, vzdelanie, socializáciu, starostlivosť o jej členov, poskytuje základy fyzickej, ekonomickej, a emocionálnej ochrany pre jej členov, preto spĺňa biologické, sociologické, emocionálne, ekonomické a vzdelávacie funkcie modernej spoločnosti. Fungovanie rodiny nám ukazuje silné vzťahy medzi jej členmi. Ak má byť rodina úspešná a funkčná, musí byť predovšetkým súdržná, aby dosahovala spoločné rodinné ciele. Ľudské potreby ako láska, ochrana, zodpovednosť, podpora ju naplňujú.

„Starostlivosť, pestovanie, poučovanie, výchova a postupné zaraďovanie narastajúcej mladej generácie do spoločnosti od raného detstva až do neskorej mladosti, kedy sociologická mladosť končí a začína sa vek dospelosti, sú typickými sprievodnými znakmi ľudského spolužitia“ (Ondrejko, 1998, s. 82). Spolužitie v rodine sa v súčasnej modernej rodine skraca. Je to spôsobené tým, že mladí ľudia vstupujú do manželstva neskôr, najskôr žijú iba v partnerskom vzťahu.

Rodina je miestom, kde jej členovia nachádzajú podporu, útočisko, zdroj síl a energie, priestor pre osobný rozvoj, miesto kam sa vždy môžu vrátiť a budú vypočutí a pochopení. Rodina vždy bola, je a bude najdôležitejšou zložkou spoločnosti.

„V rodinnom spoločenstve prevažujú osobné vzťahy, a tým prevažuje láska. Aj pre rodinu, pravda, platia isté právne úpravy vo veci manželstva, detí, majetku atď. Keby sa však život rodiny opieral už iba o právne predpisy, a nie o lásku, rodina by bola už v kríze a rozpade“ (Korec, 1986, s. 192).

Dôležitá je aj atmosféra v rodine, pretože jej vplyvom sa mladý človek učí rodinnému spôsobu života, získava vzťah k práci, k hodnotám, učí sa vytvárať vlastný názor. Súdržnosť, vyrovnané vzťahy tiež ovplyvňujú vývin dieťaťa. Ak rodina žije nezhodami, sú v nej narušené vzťahy, nemôže to pozitívne vplývať ani na dieťa.

Definíciou rodiny sa zaoberajú rôzne vedecké disciplíny. Sociológia sa zaoberá rodinou z hľadiska generačných vzťahov, sociálnej štruktúry. Psychológia rieši psychologické problémy, konflikty v manželstve.

Podľa I. Sobotkovej (2001, s. 22): „Rodina je skupina ľudí so spoločnou históriou, súčasťou reality a budúcim očakávaním vzájomne prepojených transakčných vzťahov. Členovia sú často, ale nie nevyhnutne viazaní legálnymi manželskými zväzkami, adopciou alebo spoločným usporiadaním života v určitom úseku ich životnej cesty. Kedykoľvek medzi blízkymi ľuďmi existujú intenzívne a kontinuálne psychologické a emocionálne väzby, môže byť použitý pojem rodina, aj keď ide napr. o nezosobášený pár, náhradnú rodinu a pod.“

V rodine sa tvoria základné hodnoty, ktoré má človek, vytvára sa jeho vzťah k svetu, vzťah k sebe samému a uvedomovanie si vlastných hodnôt. „Rodina je najprirodzenejším nositeľom prosociálnych hodnôt. V nej by sa mali prirodzene rozvíjať autentické osobnostné vzťahy. Rodina je z tohto dôvodu inšpirujúcim príkladom aj pre etickú výchovu v pedagogickej praxi. Na strane druhej, etická výchova svojim programom a štýlom, ktorý je založený na utváraní osobnostných vzťahov, je inšpiráciou pre rodinný život“ (Lomnický, 2005, s. 647).

Nikto si nevie predstaviť žiť svoj život bez rodiny po jeho boku. Rodina je veľmi dôležitá a hodnotná pre každého z nás a je niečím, čo nikdy nikto z nás nebude brať ako samozrejmosť. Bez našich rodín, by veľká časť našich životov a kultúry chýbala. Nezáleží na tom, či sú to starí rodičia, súrodenci, matka alebo otec, ale dôležité je hlavne to, že je tu vždy pre nás niekto, kto nám pomôže, aby sme sa cítili lepšie.

Funkcie rodiny

Rodina nemôže existovať samostatne, pretože má dôležité miesto v spoločnosti, kde plní aj základné funkcie. Medzi tieto funkcie patria:

- 1) Biologicko-reprodukčná funkcia
- 2) Ekonomicko-zabezpečovacia funkcia
- 3) Emocionálna funkcia
- 4) Socializačno-výchovná funkcia

1) *Biologicko-reprodukčná funkcia* sa skladá zo základných biologických potrieb človeka, ako je potreba jesť, piť, spať, reprodukcie ľudského rodu a má dôležitú úlohu v manželskom spoluzití partnerov, čo je v záujme každej spoločnosti. Biologicko-reprodukčná funkcia má veľký význam v rodine, pretože príchodom dieťaťa na svet mu musí zabezpečiť všetky dôležité podmienky pre jeho vývoj. Rodičovstvo je celoživotná úloha, a preto by sa k nemu malo pristupovať zodpovedne. V súčasnosti biologicko-reprodukčná funkcia klesá, čoho dôsledkom je, že poklesol počet detí v rodinách v porovnaní s minulosťou.

2) *Ekonomicko-zabezpečovacia funkcia* spočíva v zabezpečovaní životných potrieb rodiny, a to tak, že jej členovia pracujú a za prácu dostávajú finančnú odmenu.

Hlavnou úlohou rodičov je uživiť rodinu a zabezpečiť prostriedky na uspokojenie materiálnych potrieb. Finančná situácia v rodine by mala byť taká, aby rodičia mohli pre svoje deti vytvoriť čo najlepšie podmienky na vzdelávanie, organizovanie kultúrnych, športových aktivít. Ekonomická situácia v mnohých rodinách nie je jednoduchá, pretože veľa rodín pociťuje nedostatok peňazí, a to v dôsledku nezamestnanosti. Významnou súčasťou ekonomicko-zabezpečovacej funkcie je aj správne ekonomické myslenie.

3) *Emocionálna funkcia* – jej hlavný význam spočíva v tom, že zaisťuje citové zázemie, psychickú stabilitu, istotu, bezpečnosť, ochranu všetkých členov rodiny. Citové vzťahy, ktoré sa vytvárajú medzi rodičmi a deťmi, medzi súrodencami, vzťahy k starým rodičom sú prejavom kultúrnosti, morálnej úrovne a stability. Porozumenie, láska, citová väzba zohrávajú dôležitú úlohu z hľadiska pozitívnej socializácie. „Treba zdôrazniť, že záujem o dieťa a sledovanie jeho prospechu pramení predovšetkým z emocionality, zaisťuje harmonický život rodiny, pocit celkového uspokojenia a životného naplnenia pre všetkých členov rodiny“ (Dunovský, 1999, s. 93).

4) *Socializačno-výchovná funkcia* patrí medzi najdôležitejšie funkcie. „Rodina je prvou sociálnou skupinou, ktorá učí dieťa prispôsobovať sa sociálnemu životu, osvojovať si základné návyky a spôsoby správania sa bežné v spoločnosti. Socializácia v rodine je predovšetkým proces pôsobenia rodiny na jej členov v celom súhrne javov a procesov: ekonomických, sociálnych, kultúrnych, mravných, estetických, zdravotných a iných“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80).

Výchovná funkcia je hlavnou úlohou každej rodiny. „Ciele rodinnej výchovy vyplývajú z cieľov spoločenských potrieb, čo znamená starať sa o výchovu dieťaťa tak, aby rodina podporovala všestranný a harmonický rozvoj osobnosti“ (Kročková, Gogová, 1990, s.40). V súčasnej dobe finančná situácia v rodinách nie je jednoduchá, obaja rodičia musia pracovať, tak sa výchova detí presúva na výchovné inštitúcie, ako sú jasle, materské školy, školy. V niektorých prípadoch, ak rodičia majú nedostatočnú výchovu, tak výchova vo výchovných inštitúciách je pre dieťa akousi záchranou. Nevhodné výchovné podmienky a zlý prístup rodičov vytvárajú u dieťaťa akýsi vnútorný konflikt. Dobrý vzťah medzi rodičom a dieťaťom vytvára harmonickú výchovnú atmosféru. „Výchovná funkcia rodiny sa realizuje v najužšej spojitosti

s ostatnými funkciami rodiny. V rodinnej výchove sa premietajú jednak kauzálne vzťahy medzi jednotlivými funkciami a odrážajú sa v nej tiež vzťahy medzi rodinou a spoločnosťou“ (Střelec, 1982, s. 12).

1.1 Rodinná výchova a výchova k hodnotám

Samotné slovo „výchova“ je veľmi silný argument v dnešnej dobe a zároveň je veľmi ťažké vychovávať svoje deti v správnom duchu. Z každej strany nás ohrozujú reklamy, médiá, nebezpečná voľnosť, ktorú dnešné deti majú a tolerovanie voči ich správaniu. Dnešné deti veľmi poľahky registrujú slová ako výchova k hodnotám. Je veľmi namáhavé pre rodičov vedieť im vštepiť tieto hodnoty. Samozrejme, sú väčšinou rodiny, ktoré to všetko zvládajú, ale práve ich deti sú často obeťami tých menej poslušných. Každý národ má svoju kultúru, postavenie, od ktorého sa odvíja celá naša spoločnosť.

„Počiatky výchovy nachádzame v najstarších ľudských kultúrach. Výchova je fenomén, ktorý počnúc mýtickou dobou, zaznamenáva v dejinách svetového aj európskeho myslenia neustále premeny a naberá rôzne formy a podoby. Relatívna a dočasná platnosť výchovných cieľov v jednotlivých kultúrach, tradíciách a dejinných obdobiach poukazuje na rozmanitosť a dynamiku výchovy. Nové formy a modely výchovy vznikajú v dynamickom napätí medzi starými formami výchovy a novým sociálno-spoločenským kontextom v konkrétnom historickom čase, ktorému už staré formy nezodpovedajú a nevyhovujú“ (Kudláčová, 2006, s. 133).

Výchova dieťaťa začína už pred jeho narodením. Veľmi dôležitý je citový vzťah, a to hlavne od narodenia do troch rokov. Zanedbanie citovej zložky môže mať pre dieťa negatívne dôsledky. Deti, ktoré majú dostatok citového vzťahu, sú neskôr samostatnejšie, rozumnejšie a tvorivejšie.

„Harmonické vzťahy v rodine, úprimnosť, schopnosť obdivovať, pomáhať, chápať, vzájomná láska, ochota chrániť jeden druhého, zdieľať s ním šťastie a utrpenie, prebudili naše city, srdce a viedli našu mladú bytosť k svetu hodnôt. Toto vždy bolo a bude stále najlepšou školou výchovy charakteru a tiež výchovy k rodičovstvu“ (Fišer, 1979, s. 107).

Hlavnou úlohou rodičov je výchova detí, vytvorenie optimálneho a harmonického prostredia, do ktorého sa môžu kedykoľvek vrátiť. Rodičia by ich mali

naučiť ako rozlišovať medzi dobrom a zlom, ako riešiť problémy v živote, ako sa stať nezávislou osobou. Keď si deti osvoja všetky tieto spôsoby, v budúcnosti sa z nich stávajú nezávislé osobnosti pripravené vytvoriť si vlastnú rodinu. Dôležitým aspektom pri výchove detí je správanie rodičov, pretože už od malička nás deti pozorujú a opakujú po nás takmer všetko. Od slovníka, ktorý používame až po spôsoby, akými riešime záťažové situácie. Nielen rodičia sú pre deti ich vzormi a idolmi, ale aj ďalší členovia rodiny. K tým najbližším patria súrodenci brat, sestra, starí rodičia. Deti na seba preberajú všetko to, čo vidia doma. Nie nadarmo sa hovorí, že deti sú odrazom svojich rodičov. To, čo ich naučíme a čo si osvoja už v detstve, v nich môžeme formovať až do dospelosti. Je rozdiel aj v tom, aký spôsob výchovy si rodičia vyberú.

Podľa Melgosu (2001, s. 67 – 68) rozlišujeme niekoľko štýlov výchovy:

1. autoritatívny štýl,
2. demokratický štýl,
3. benevolentný rodičia,
4. rodičia, ktorí sa o deti nezaujímajú.

1. *Autoritatívni rodičia* budú viesť s dieťaťom rozhovory a dialógy a rešpektovať jeho názory ale nasadia určité hranice, ktoré dieťa nesmie prekročiť a nebudú diskutovať o žiadnych kompromisoch. V tomto štýle výchovy je málo citovej stránky, je v nej veľa príkazov, zákazov a celkové ovládanie dieťaťa.

2. *Demokratický štýl* vytvára rovnováhu medzi citovou stránkou a usmerňovaním dieťaťa. Rodičia vedú s dieťaťom rozhovory zvažujú o kompromisoch a názoroch aj ostatných členov rodiny, ale posledné slovo majú sami.

3. *Benevolentní rodičia* vedú s deťmi rozhovory, vypočujú ich, citovo ich podporia, ale dajú dieťaťu príliš veľa voľnosti bez limitov, ktorú môžu neskôr v puberte zneužiť.

4. *Rodičia, ktorí sa o deti nezaujímajú*, nie sú pre život veľmi pripravené. Rodičia s nimi nevedú takmer vôbec rozhovory, v ničom ich nepodporia, deti majú veľa voľnosti, nedostávajú zákazy a sú pre rodičov akoby prekážkou a vôbec ich nevychovávajú.

Pri výchove sa vyžaduje zhoda zo strany obidvoch rodičov. Dôležité sú vzťahy v rodine, celková atmosféra, rodinná pohoda (Melgosa, 2001, s. 71). Formovanie osobnosti človeka prostredníctvom výchovy sa deje len výchovou v aktívnom prostredí, kde je láska, porozumenie. Dieťa, ktoré nezažije rodičovskú lásku, nemá takúto skúsenosť. Jeho konanie býva egoistické, nedokáže pochopiť iného, otvárať priestor pre sociálnu komunikáciu, izoluje sa od spoločnosti a tá ho chápe ako negatívum. Nevhodné výchovné prostredie, nejednotnosť rodičov vo výchove spôsobuje, že v takýchto podmienkach vyrastajú deti, ktoré majú problémy v správaní.

Možno povedať, že všetci sme vychovávateľmi aj vychovávanými. Deti od nás získavajú nové vedomosti a my zase od nich získavame ďalšie skúsenosti. Spájajú nás so svetom mladej generácie. „Čo deti najviac potrebujú? Je toho v skutočnosti veľa čo potrebujú – ani by sme to nestačili vymenovať. Ak túto otázku položíme na verejnosti, dostaneme asi najčastejšiu odpoveď, že potrebujú lásku. Ale čo to vlastne tá láska k dieťaťu je? Nie je to len nejaké prelievanie citov z jednej strany na druhú – je v tom veľa zdravého rozumu a veľa učenia sa. Učí sa dieťa, učia sa rodičia a všetci ostatní, čo sú okolo. Je treba rozumieť základným psychickým potrebám dieťaťa, rozumieť jednotlivým fázam jeho vývoja a najviac je treba rozumieť každému dieťaťu zvlášť v jeho individualite a jedinečnosti“ (Matejček, 1994, s. 7). Deti by nikdy nemali zabudnúť vrátiť späť rodičom ich lásku a starostlivosť v podobe bozkov a objatí počas ich života.

„Výchova je teda životodarné spojenie, ktoré buduje hlboký vzťah medzi rodičmi a dieťaťom, je to proces, v ktorom sa ich jednota nedá ničím nahradiť. Výchova je pokračovaním zodpovedného rodičovstva, je jeho základným poslaním. Ak majú manželia výsadu a zodpovednosť stať sa rodičmi, majú tiež povinnosť správne plniť svoje výchovné poslanie“ (Lomnický, 2010, s. 57 – 58).

Výchova k hodnotám

V Slovníku spoločenských vied (1997, s. 91) je charakterizovaná hodnota ako význam, ktorý človek prisudzuje iným ľuďom, predmetom, vlastnostiam, situáciám alebo činnostiam vzhľadom na uspokojovanie svojich potrieb a záujmov. Hodnota teda nie je prírodná vlastnosť nejakého predmetu, veci, činu, ale výsledok ľudského postoja k nim, ľudskej schopnosti hodnotiť. Z obsahového hľadiska rozlišujeme ekonomické

hodnoty (úžitková, výmenná), logické (pravda, nepravda), etické (dobro, zlo, spravodlivosť, nespravodlivosť), estetické (krása, škaredosť). Hodnoty sú základom hodnotovej orientácie človeka alebo sociálnej skupiny.

Hodnoty ovplyvňujú naše správanie a dávajú nášmu životu zmysel. Hodnoty sa tvoria počas celého života, je to dlhodobý proces. Hodnoty sú vzťahom človeka k veciam, k ľuďom, k okoliu, k svetu. Každý človek má iný systém hodnôt. Hodnoty sú premenlivé, pretože to, čo pre nás znamenalo veľkú hodnotu dnes, už zajtra nemusí byť cenné.

„Výchova hodnotami prirodzene neznižuje význam noriem, ale usiluje sa ich spájať s hodnotami reálneho života. Tento model výchovy nie je jednoduchý, ani automaticky nezabezpečuje úspešnosť, ale umožňuje utvárať človeka zvnútra, rozvíjať jeho osobnostné potenciality a hodnotové orientácie“ (Lomnický, 2010, s. 38).

V súčasnej dobe sa do popredia dostávajú hlavne materiálne hodnoty. Každý sa snaží dosiahnuť čo najvyššie ciele pre uspokojenie hmotných hodnôt, čo narušuje kvalitné a stabilné vzťahy a ovplyvňuje aj naše správanie.

„Dnes už azda netreba opakovať, že axiológia je filozofická disciplína, logos, slovo, ktoré sa zapodieva tým, čo je pre ľudí „axios“, čiže cenné, že predmetom jej skúmania sú preto všetky hodnoty tohto sveta. Viaceré z nich už od praveku Platón usmernil na vrchol pyramídy ideí, predstavujúcej podľa neho podstatu sveta, v ktorom žijeme. Neprisúdil hodnotám toto dominantné postavenie iba pre ich zaujímavosť či dekoratívnosť, uvedomoval si, podobne ako veľa ďalších antických filozofov, že hodnoty sa rozhodujúcim spôsobom podieľajú regulácii nášho správania, že sú medzníkmi, ale aj cieľovými orientačnými bodmi, majákmi vyznačujúcimi etapy našich životných ciest. Dokonca nás na tieto cesty pozývajú, inšpirujú nás a napokon nás aj odmeňujú za každé etapové víťazstvo. Ale už prvá veta úvodu otvára množstvo otázok, naznačujúcich, že hodnotami sa spája množstvo problémov, ktorých viaceré boli celkom neriešiteľné prostriedkami tradičnej, klasickej filozofie.

Pre každého z ľudí býva cenné, a preto žiaduce niečo iné, ba dokonca pre toho istého človeka nemusí byť dnes cenné to isté, čo oceňoval už včera. A čo bude považovať za hodnotu zajtra?

Každý človek sa môže vo všeličom pomýliť, ale v prípade hodnôt si takmer ustavične všetci „šliapeme po šťastí“, lebo oveľa vyššie oceňujeme to, čo nám chýba a čo je preto žiaduce, ako to, čoho je nadostač. Hoci práve to druhé môže byť životne dôležité“ (Brožík, 2004, s. 9 – 10).

1.2 Neúplná rodina

Neúplnú rodinu tvoria: slobodné matky, rozvedené matky, rozvedení otcovia, vdovy, vdovci.

Pojem neúplná rodina nie je žiadnou novinkou, pretože sa s ním stretávame už od nepamäti. Vznik neúplnej rodiny je podmienený rozvodom, smrťou jedného z partnerov alebo narodením dieťaťa slobodnej matke. Často neúplnú rodinu tvorí matka s dieťaťom alebo deťmi, ale v súčasnosti nie je otec s dieťaťom novinkou. Partneri, ktorí sa odhodlali vstúpiť do manželstva, si na začiatku predstavovali dlhodobé a šťastné spolužitie, no neboli však pripravení na to, že sa tento vzťah môže predčasne skončiť.

Rozvod najčastejšie spôsobuje neúplnosť rodiny. Dôvody, ktoré ho zapríčiňujú, sú najmä alkoholizmus alebo iné návykové látky, domáce násilie, vzťahy mimo manželstva. Rozvodom vznikajú aj rôzne ťažkosti a problémy. Patria k nim napríklad nedostatok peňazí, delenie sa o starostlivosť pri výchove detí, nezamestnanosť a iné. Nemôžeme jednoznačne tvrdiť, že práve rozvod pôsobí na deti negatívne. Ťažko povedať, aká situácia v rodine je lepšia. Otec, ktorý zostáva v spoločnej domácnosti, je fyzicky prítomný, ale dôsledkom alkoholu sa nestará o výchovu, alebo otec, ktorý nezostal v spoločnej domácnosti a výchova detí mu nie je ľahostajná. Dlhodobé pôsobenie nezdravého prostredia, konflikty, nehody, problémy a nervozita rodičov je oveľa horšia ako samotný rozvod. Ak jeden z rodičov, ktorý opustí spoločnú domácnosť, má vytvorený dobrý vzťah k deťom, slušne sa správa aj k bývalému partnerovi môže tak predchádzať nezdravým následkom rozvodu.

Rozvodom dieťa stráca jedného z rodičov, partner doterajšieho partnera. Narúša sa aj vzťah s ostatnými členmi rodiny, napríklad starými rodičmi. Rozhodnúť sa založiť si rodinu je oveľa jednoduchšie ako rozhodnutie rozvodu, ktoré sa vo väčšine prípadov nedá ovplyvniť. Najviac to vždy poznačí deti, pretože obaja rodičia im môžu poskytnúť viac starostlivosti a lásky ako jeden. „Potrebu dvoch rodičov možno prirovnať k potrebe mať dve oči alebo dve obličky. Príroda nás vybavila v oboch prípadoch nadbytkom jedného orgánu – ak niekto stratí jedno oko alebo jednu obličku, môže žiť ďalej. Strata oboch orgánov je ničivá“ (Gardner, 1991, s. 30).

Ďalšou príčinou vzniku neúplnej rodiny je, ak jeden z partnerov zomrie. Takáto situácia je zásahom do života všetkých členov rodiny a zanecháva trpké stopy. Dieťa tak stráca najbližšiu osobu, s ktorou prežívalo chvíle radosti, šťastia, získavalo pomoc i životnú oporu. Ak jeden z rodičov zomrie, je to oveľa náročnejšie na psychiku dieťaťa ako, keď sa rodičia rozvedú.

Stratou jedného z rodičov sa v rodine menia takmer všetky funkcie, a to hlavne výchovné a ekonomické. Partner, ktorý zostane, môže uzavrieť nové manželstvo alebo zostane sám s dieťaťom. V oboch prípadoch to môže mať pri výchove pozitívne aj negatívne následky. Možno priaznivejšie podmienky bývajú v neúplnej rodine ako pri vytvorení nového manželského zväzku.

Azda najťažšia situácia nastáva, ak príde dieťa o obidvoch rodičov. Citová atmosféra je intenzívnejšia, dochádza k upevneniu vzťahov najbližšej rodiny a k zjednoteniu príbuzenstva. Pre dieťa to znamená pocit krivdy, smútok, úzkosť a neistotu postavenia vo svete. Vzniká tu nová situácia, kedy sa dieťa dostáva do pestúnskej starostlivosti. Pestúnmi sa najčastejšie stávajú starí rodičia alebo jeho najbližší príbuzní. Pestúnska starostlivosť je náhradnou rodinnou starostlivosťou. Pestún na seba preberá všetky povinnosti. Pestún nie je biologickým rodičom dieťaťa, ale medzi ním a dieťaťom sa môže vytvoriť pevné citové puto. Pre deti, ktoré stratili obidvoch rodičov, je dôležité, aby sa neoddelili od ostatnej rodiny, nestratili s ňou kontakt, pretože v budúcnosti by to bolo oveľa náročnejšie obnoviť.

„Neúplné rodiny existovali od nepamäti – jeden z rodičov zomrel, odišiel od rodiny, a na svet prichádzali deti nemanželské a všetka ťarcha výchovy a hospodárskych starostí spočívala na pleciach toho, kto zostal. V posledných desaťročiach sa však s pojmom neúplná rodina stretávame stále častejšie; je to dôsledok vysokého počtu rozvodov v našej spoločnosti“ (Márová, Matějček, Radvanová, 1975, s. 5).

1.3 Rodina slobodnej matky

Rodinu slobodnej matky môžeme rozdeliť:

1. Slobodná matka, ktorá má dieťa mimo manželstva,
2. Slobodná matka, ktorá zámerne chce byť slobodná, a nikdy nepočítala s trvalým vzťahom.

Rodina slobodnej matky tiež patrí do skupiny neúplných rodín. Môžeme sem zaradiť mladé matky, ktoré nie sú pripravené na túto zodpovednú rodičovskú úlohu, a matky, ktoré opustí partner ešte pred narodením dieťaťa. Maloletým matkám a ich deťom poskytujú pomoc domovy pre maloleté matky.

Do druhej skupiny patria ženy, ktoré sa chcú samy starať o deti a nechcú byť viazané manželským zväzkom. Matka, ktorá sa sama stará o dieťa, vo väčšine prípadov chýba vzor otca, čo sa neskôr prejavuje aj vo výchove a v správaní sa dieťaťa. Najmä u chlapcov v období dospievania chýba mužský vzor, pretože v tomto období sú pre matku neovláditeľní. Matka musí vydať omnoho viacej energie, aby si vybudovala *autoritu*. Čím je autorita pevnejšia, tým menej príkazov stačí, aby boli rešpektované pravidlá a požiadavky zo strany matky. Nie je správne, ak si autoritu buduje krikom, bitkou za maličkosti, ani podplácaním rôznymi darčekom a sľubmi. Vytvoriť správnu autoritu, získať si úctu zo strany detí sa dá len príkladným životom, vzájomnou dôverou a dobrým vzťahom medzi matkou a dieťaťom.

Slobodná matka musí zvládnuť radosti i starosti sama. Nemá sa často s kým poradiť pri dôležitých životných situáciách. Postavenie slobodnej matky je zložitá či už pri výchove dieťaťa alebo aj po finančnej stránke. Je rozdiel ak sa o dieťa stará sám otec ako keď sa stará sama matka. Otcovia majú väčšinou vyššie vzdelanie, a tak majú aj vyšší príjem. Okolie ich obdivuje má pred nimi rešpekt a úctu a snaží sa im čo najviac pomôcť. V spoločnosti sú vnímaní ako hrdinovia. Z pohľadu slobodnej matky je situácia úplne odlišná. Keď sa chcú zamestnať práve dieťa je pre zamestnávateľa ten najväčší problém. Preto je pre slobodnú matku veľmi ťažko nájsť si prácu. Ak ju aj nájde tak pracovný čas platí pre ňu rovnako ako aj pre ostatných zamestnancov. Finančne sú v zamestnaní ohodnocované menej. Keďže pracovná doba nezodpovedá dobe otvorenia zariadení starostlivosti o deti, tak zostávajú doma s veľmi nízkym príjmom. Často sa stáva, že ani otec dieťaťa naň neprispieva. Takže žiaden obdiv okolia, rešpekt a úcta.

Dieťa slobodnej matky je často vystavované komplikáciám v spolužití s príbuznými, so spolužiakmi v triednych kolektívoch, kde býva často stredobodom výsmechu. Nie je ľahké pre dieťa zapadnúť do kolektívu. Cíti sa menejcenné, pretože nemôže rozprávať o druhom rodičovi, žije v skromnejších podmienkach. Slobodné matky berú na seba ešte väčšiu úlohu a zodpovednosť v živote ich detí. Nejde tu už len o starostlivosť a podporu, ktorú dieťa potrebuje, ale aj o príjmy na prežitie.

Postavenie slobodnej matky v spoločnosti bolo v minulosti dosť znevýhodnené. Dnes je už situácia úplne iná. Zo strany spoločnosti sa slobodným matkám poskytujú nasledovné príspevky:

1. Sociálne poistenie, ktoré zahŕňa:

- peňažnú pomoc v materstve,
- dávky nemocenského poistenia,
- vyrovnávací príspevok.

2. Štátne sociálne dávky obsahujú:

- rodičovský príspevok,
- prídavky na deti,
- príplatok k prídavkom na deti,
- príspevok pri narodení dieťaťa.

3. Dávky sociálnej pomoci pre rodinu s deťmi predstavujú:

- peňažné a vecné dávky sociálnej pomoci,
- dávky sociálnej pomoci nahrádzajúce výživné.

Sociálne poistenie

Sociálne poistenie sa poskytuje v prípade straty príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva (Zákon o soc. poistení č. 461/2003 Z. z.) V sociálnom poistení platia určité pravidlá, ktoré stanovuje vládna politika. Okrem nemocenského poistenia sem patrí vyrovnávací príspevok v tehotenstve a materstve a peňažná pomoc v materstve. (Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z.)

Peňažná pomoc v materstve je poskytovaná matkám, ktoré sa starajú o novonarodené dieťa. Peňažná pomoc v materstve sa poskytuje v trvaní 28 týždňov. Najviac 37 týždňov sa peňažná pomoc v materstve poskytuje slobodným matkám, vdovám, rozvedeným matkám.

Vyrovňovací príspevok je vyplácaný ženám, ktoré počas tehotenstva boli preradené na inú menej platenú prácu.

Štátne sociálne dávky

Rodičovský príspevok je štátna sociálna dávka, ktorú štát poskytuje oprávnenej osobe počas riadnej starostlivosti o dieťa. Oprávnenou osobou je rodič dieťaťa alebo osoba, ktorej je dieťa zverené do starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, riadne sa stará o dieťa po dobu troch rokov alebo do siedmich rokov, ak je dieťa postihnuté. Má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a nevykonáva zárobkovú činnosť. (Zákon o rodičovskom príspevku č. 571/2009 Z. z.)

Prídavky na deti patria do štátnych sociálnych dávok a poskytujú sa rodinám na výchovu a výživu nezaopatrených detí. Nárok na prídavky na deti má osoba, ktorou je rodič dieťa alebo osoba, ktorá prevzala nezaopatrené dieťa do svojej starostlivosti a má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. (Zákon o prídavkoch na deti č. 193/1994 Z. z.)

Dávky sociálnej pomoci

Peňažné dávky sociálnej pomoci sa poskytujú osobe vtedy, ak jeho príjem nepresahuje výšku životného minima. Tieto peňažné dávky sa poskytujú rodinám s nezaopatrenými deťmi. (Zákon o sociálnej pomoci č. 195/1998 Z. z.) Situácia v rodine sa musí preskúmať a podložiť dokladmi o príjmoch a výdajoch. Rodinám v hmotnej núdzi sa poskytujú aj vecné dávky sociálnej pomoci, a to vo forme ošatenia, obuvi alebo potravinových balíčkov.

2. Rodinné prostredie a komunikácia v rodine

Aké je dôležité a krásne žiť v príjemnom a harmonickom prostredí rodiny. Aká je dôležitá komunikácia v rodine, medzi rodičmi, súrodencami a ostatnými blízkymi. Možno sú to niekedy faktory, ktoré si ani neuvedomujeme. Berieme ich automaticky, pokiaľ sme mali to šťastie, že vyrastáme v úplnej harmonickej rodine a v zdravom prostredí. Čo je to vlastne rodinné prostredie?

Ako uvádza Slovník spoločenských vied (1997, s. 214) „pojem prostredie sa nachádza v rôznych vedách a to spoločenských, prírodných, v encyklopédiách, učebniciach slovníkoch „súhrn všetkých podnetov pôsobiacich na jedinca od jeho počatia až po smrť, vrátane rodiny, spoločnosti, civilizácie, kultúry, prírody a ekologických faktorov.“

Harmonické rodinné prostredie vytvára predpoklady pre manželský zväzok, správnu výchovu detí, sebarealizáciu, pocit šťastia. V rodinnom prostredí sa vytvárajú vzťahy, postoje, hodnoty a je to priestor pre rozvoj osobnosti. Význam rodinného prostredia vplyva aj na formovanie osobnosti, sebaovládania, vytrvalosti, svedomitosti. Tieto vlastnosti osobnosti sú založené na mravných zásadách a prejavujú sa aj na správaní. Zabezpečenie pokojného rodinného prostredia, hrejivej atmosféry vytvára priaznivé podmienky pre rast a dospievanie detí nielen biologicky, osobnostne ale aj ľudsky. Nie menej dôležitá je v rodinnom prostredí aj komunikácia, ktorá je dôležitým prostriedkom na dorozumievanie medzi jednotlivými členmi rodiny, výmenu názorov, informácií, riešenia konfliktov a záujem o pochopenie sa jeden druhého. Rodinné prostredie pôsobí aj na vývoj dieťaťa jeho psychický, fyzický a sociálny charakter. Dieťa sa narodí s určitými vrozenými dispozíciami a závisí od rodičov či sú schopní jeho dispozície podporovať, i keď doposiaľ sa v rodine nevyskytovali napr. hudobné nadanie, športové aktivity. Neskôr v dospelosti sa môže stať, že človek žil iným spôsobom, pretože rodinné prostredie do ktorého sa narodil ho v jeho dispozíciách nepodporovali. Niekedy aj nie veľmi kvalitné rodinné prostredie nemusí negatívne pôsobiť na osobnosť. Deti, ktoré sa v takomto prostredí narodili, vyrástli z nich silné a inteligentné osobnosti. Kvalitné rodinné prostredie je dominantným prostredím, ktoré pôsobí na človeka od narodenia až po dospelosť.

Môžeme ho rozdeliť na:

- a) rodinné prostredie,
- b) rovesnícke prostredie,
- c) školské prostredie,
- d) pracovné prostredie.

a) Rodinné prostredie je významným socializačným prostredím. Určuje členom rodiny, akým jazykom sa budú dorozumievať, ovplyvňuje ich spôsob života, postoj k náboženským, politickým názorom, zaradenie sa k etnickým skupinám. Pôsobia v ňom rôzne činitele, ktoré pomáhajú organizmu žiť a rozmnožovať sa. Rodina je miestom, kde sa človek stretáva so sociálnym okolím a s najbližšími ľuďmi.

V rodinnom prostredí dieťa trávi väčšinu svojho života. Formuje sa v ňom, postoj k spoločnosti, k práci, k hodnotám. Práve pomocou hodnotovej orientácie dieťa získava základné poznatky, rešpektuje pravidlá spolužitia príslušníkov rodiny, ktoré sa prejavujú do určitej miery aj vo vzťahu k iným ľuďom. Dieťa je biologicky, psychicky a názorovo viazané na prostredie rodiny, čo je rozhodujúce aj pri začleňovaní do sociálneho prostredia.

b) Rovesnícke prostredie je pokračovaním rodinného prostredia, tvoria ho jednotlivci alebo skupiny rovnakého veku. Sú medzi nimi rovnocennejšie vzťahy. Vstup do takéhoto prostredia je o niečo náročnejší a vyžaduje si väčšie úsilie v dôsledku konkurencie medzi rovesníkmi. Je to hlavne v období puberty, čo sa prejavuje v obliekaní, spôsobe vyjadrovania, aktivít a prispôbovania sa.

c) Školské prostredie je dôležitým prostredím v oblasti vzdelávania, nadobudnutia nových vedomostí, informácií, zručností. Osvojovania si pravidiel spoločenského správania sa, rešpektovanie druhých, úctu k starším. Škola tiež vplýva na osobnosť dieťaťa, pripravuje ho na začlenenie do spoločnosti. Žiaci sú hodnotení za svoje výkony, čo ich motivuje aby dosahovali lepšie výsledky. Školské prostredie je úzko späté s rodinným prostredím, pretože sa vzájomne dopĺňajú.

d) Pracovné prostredie je prostredím, ktoré tvoria spolupracovníci, pretože v práci trávia väčšiu časť svojho života. Dôležitá je spolupráca, medziľudské vzťahy čo vedie k úspešnému plneniu si pracovných povinností.

„Prostredie rodiny, z ktorej dieťa, či mladý človek, žiak, alebo študent pochádza, tvorí rozhodujúci rámec pre jeho budúcu životnú dráhu, pre jeho motiváciu v učení i v jeho výkonnosti vôbec, pre rozvoj jeho schopností, jeho morálku a kognitívnu aktivitu, jeho emocionálnu a sociálnu kompetenciu, jeho sociálne správanie a jazykovú kultúru, úroveň jeho aspirácií, jeho schopnosť vyrovnávať sa so sklamaniami a jeho pripravenosť vyrovnáť sa a zvládnuť uspokojovanie vlastných potrieb“ (Ondrejko, 1998, s. 85 – 86).

2.1 Úloha matky vo výchove

Každý máme svoju úlohu na tomto svete, a to už vtedy, keď sa narodíme. O to dôležitejšia je úloha matky, ktorá privedie svoje dieťa na svet. Svoje poslanie musí vykonávať s láskou, stane sa jej dielom a zmyslom života, službou sebe aj ostatným svojim blízkym. Dávať a prijímať lásku je nutnosť, ba priam povinnosť a tvoriť lásku je danosť ľudským bytostiam. Láska je odpoveďou na riešenie všetkých ľudských problémov.

„Výchova je proces nesmierne jemný a zložitý. Vyžaduje si mimoriadnu trpezlivosť, obetavosť, vynaliezavosť, veľký optimizmus a nadšenie. Vieru a konečný úspech. Problém je v tom, že každé dieťa je iné, a preto musíme ku každému pristupovať inak“ (Prchal, 1970, s. 7).

Matka má vždy prvoradé miesto pri výchove svojich detí. Jej láska, ktorá je najsilnejším citom, dáva dieťaťu istotu pri uspokojovaní základných potrieb. Úloha matky v prvých rokoch života je najdôležitejšia. Dieťa ju vníma podľa hlasu, keď mu rozpráva, spieva, kolíše, hrá sa s ním. V jej prítomnosti sa cíti bezpečne, spokojne a vyrovnane. Tento vzťah matky a dieťaťa je obojstranný. Dieťa veľmi citlivo vie rozoznať správanie sa matky, jej správanie a reakcie. Veľkou hodnotou pre dieťa je mať dobrú matku, pretože dobrá matka sa nedá nikým a ničím nahradiť.

Nedá sa jednoznačne povedať, ktorá matka je pre dieťa lepšia, tá ktorá dieťa porodila, alebo náhradná matka. Dôležitý je citový vzťah matky k dieťaťu. Ak je citový vzťah chladný a nenaplnený, môže narušiť citový život dieťaťa. Byť dobrou matkou je náročné a vyžaduje si jej neustálu prítomnosť pri starostlivosti o dieťa, s ktorým sa delí o spoločne prežité radosti ale i starosti.

Základ výchovy, budovanie charakterových a povahových vlastností je najsilnejší do troch rokov dieťaťa. V tomto období je dôležité, aby matka venovala čo najviac času svojmu dieťaťu, všetko mu trpezlivo vysvetľovala aj niekoľkokrát, rozprávala sa s ním, čítala rozprávky, hrala sa, pritúlila sa mu a s úsmevom ho učila všetkému novému. Zo strany matky je to určitá obeta, ktorá sa jej neskôr určite vráti. Stráviť čo najviac času so svojím dieťaťom je v dnešnej uponáhľanej dobe dosť ťažké. Pokiaľ je matka na materskej dovolenke, tak môže svojmu dieťaťu venovať všetok svoj čas, pretože ten sa nedá nahradiť ničím iným. Rozprávať dieťaťu, ako ho máme radi a nevenovať mu dostatok času nám asi ťažko uverí. Pre deti je dôležité to, čo robíme a nie to, čo rozprávame a nesplníme.

Matka pri výchove detí môže použiť rituály, to znamená usporiadať deň tak aby bol dostatočný priestor na hry, prácu, spoločne trávený čas pri jedle. Dieťa si tak zvyká na pravidelnosť a stáva sa samostatnejším. „Rituály sú neoddeliteľnou súčasťou ľudského života vo všetkých kultúrach. Majú svoje miesto vo významných životných okamžikoch človeka, ale tiež aj vo chvíľach krízy“ (Huberová, 1998, s. 93). Využívanie rituálov patrí k výchovným metódam, prebiehajú podľa určitých pravidiel a pomáhajú matke lepšie zvládnuť a porozumieť dieťaťu pri výchove v jednotlivých vekových obdobiach. Ich pomocou dni nie sú jednotvárne a všedné, nie sú stanovené navždy ale sa prispôbujú novým okolnostiam. Dieťa má organizovaný priebeh dňa na hru a povinnosti, a takto si ani neuvedomuje, že to prebieha formou výchovy. Rituálom môžu byť už samotné raňajky, pri ktorých sa môže pohovoriť o nastávajúcom dni a ak dieťa niečo trápi, nemusí čakať až do večera, a to je pre dieťa veľkým uľahčením. Matka sa ho snaží podporiť vo všetkých oblastiach, aby si v budúcnosti nemusela vyčítať, že na niečo pozabudla. V tejto hektickej dobe sa kladú veľké nároky za zodpovednosť pri výchove, a preto je tu potrebná aj spolupráca medzi matkou dieťaťom a školou. Ak je priebeh dňa neusporiadaný, spôsobuje to chaos a dieťa sa len veľmi ťažko vie prispôbiť novým situáciám. Nedá sa tu hovoriť o citoch a podpore dieťaťa zo strany matky.

Dobrá matka bola vždy historicky považovaná za tú, čo venovala celý svoj život rodine. Matka je akoby lepidlom, ktoré drží rodinu pokope a je len na nej, ako prejavuje svoju láskavú starostlivosť potrebnú pri výchove detí. Starostlivosť, opatera a láska, ktoré matka využíva, sú jedinečnou a nevyhnutnou súčasťou pri výchove a starostlivosti o deti. Nie je to ľahká práca, pretože matky sa učia celoživotne. Dobrá matka sa stará

o svoju rodinu a vytvára ideálne rodinné prostredie, ktoré poskytuje pre jej deti hrejivý a láskyplný domov.

Matka je takisto schopná vytvoriť mnoho zlých príkladov pre dieťa, ak neberie svoju úlohu vážne. Ak matka zlyhá pri poskytovaní potrebných návykov a morálky, ktoré dieťa potrebuje, je pravdepodobné, že dieťaťu sa nevyvinie schopnosť alebo nadanie na úspešnú činnosť v určitom smere. Postava matky zohráva najpodstatnejšiu úlohu v živote dieťaťa a je pre neho aj najdôležitejším príkladom. Je na matke, ako naučí svoje dieťa láske, pretože tak bude dieťa vyrastať v starostlivú a všestrannú osobnosť. Bez úlohy silnej matky sa môže celá rodina rozpadnúť, čo môže mať veľké následky, preto je jej úloha dôležitá, i keď berie na seba bremeno učenia a starostlivosti o deti a pomáha spájať rodinu.

Ako správne vychovávať sa nedá naučiť z kníh ani podľa žiadneho návodu. Môžeme povedať, že dokonalá výchova neexistuje. Život prináša rôzne situácie, ktoré musíme riešiť hneď.

„Výchova jedným vychovávateľom má však svoje nevýhody. Osamelej matke jej výchovu síce nikto nekomplikuje a nekazí, ale ani neopravuje. Nikto sa jej do výchovy nepletie, ale ani nepomáha. Je na všetko sama. A ľahké vytváranie návykov u dieťaťa ešte nehovorí nič o tom, že tieto návyky sú správne a užitočné. Z toho vyplýva ponaučenie, že je nepochybne väčšie nebezpečenstvo jednostrannosti tam, kde sa o výchove dieťaťa priateľsky nediskutuje, kde nie je s kým sa poradiť, rozdeliť sa o zodpovednosť, s kým uvažovať o cieľoch a hodnotách, podľa ktorých by sa malo výchovou dosiahnuť“ (Márová, Matějček, Radvanová, 1975, s. 58).

2.2 Úloha starých rodičov vo výchove

Pri výchove detí nám často pomáhajú aj starí rodičia. Tu je najdôležitejšou vecou, aby spolu vychádzali, pretože predsa je medzi nimi generačný rozdiel a metódy, ktoré používala stará mama na výchovu svojich detí, boli iné ako v súčasnosti. V minulosti deti vykali rodičom a aj starým rodičom. „Spolužitie troch generácií – detí, rodičov a prarodičov bolo v minulosti bežným javom. Ich vzájomné vzťahy boli založené na úcte, tolerancii a vzájomnej pomoci. Starý rodič nestrácal svoju rolu v rodine, mal v nej svoje čestné miesto, bol garantom múdrosti, pretože mal najviac

skúseností. Deti splácali svoj dlh svojim rodičom za výchovu a podporu. Ekonomická záťaž sa prenášala z jednej generácie na druhú“ (Kasanová, 2008, s. 56). Spoločnosť sa mení zo dňa na deň, a preto aj spôsoby výchovy sa menia.

Pomoc starých rodičov pri výchove má osobitné postavenie. Mnohokrát však ovplyvňujú výchovu vnúčat, čo vyvoláva konflikty medzi rodičmi a starými rodičmi, a to nie je najlepší príklad pre deti. Vo výchove sú benevolentnejší, ako keď vychovávali svoje deti, na výchovu majú aj vlastné názory. Starí rodičia iba napomáhajú pri výchove vnúčat, hlavnú úlohu tu majú práve rodičia. Tým, že sú rodičia viac pracovne vytiažení tak starí rodičia trávajú viac času s vnúčatami, vodia ich do škôlky, školy, a dovoľia im viac ako dovolili svojim deťom. Vo výchove sú aj menej prísni. Vnúčatá sú na nich viac citovo naviazané. Starí rodičia akoby uzatvárali rodinný kruh a prinášali doň svoju múdrosť a skúsenosť. Pre vnúčatá si vždy nájdu dostatok času viac ako rodičia, ktorí sú zaneprázdnení každodennými pracovnými povinnosťami.

Zložitejšia situácia nastáva, ak starí rodičia bývajú v spoločnej domácnosti spolu so svojimi deťmi a vnúčatami. Toto spolužitie troch generácií často vyvoláva rôzne nedorozumenia. Ak napríklad dcéra býva so svojou rodinou u svojej matky, nemá možnosť slobodne rozhodovať o rôznych veciach v jej domácnosti. Nezhody vznikajú aj medzi svokrou a nevestou. Lepšia situácia je, ak stará matka príde k dcére alebo neveste a postará sa o vnúčatá, ktoré nemusia skoro ráno vstať a odchádzať do školských zariadení. Ich pomoc je nenahraditeľná, keď dieťa ochorie a rodičia nemôžu zostať doma. Na starých rodičov sa môžeme vždy spoľahnúť, sú trpezlivejší, pokojnejší. Ako sme už spomenuli, pomoc pri výchove detí zo strany starých rodičov má svoje výhody a nevýhody. „Starorodičovstvo má prísť v správnom čase, nakoľko sa tradične od starých rodičov očakáva, že to budú hlboko zrelí ľudia, múdri a pokojní, ktorí sú emočnou oporou svojich vnúčat“ (Seidler, Kurincová, 2005, s. 170). Starí rodičia z oboch strán sa často predbiehajú v náklonnosti svojich vnúčat.

V neúplných rodinách bývajú starí rodičia náhradou za chýbajúceho rodiča a aj záchranou a pomocou. Rozhodne to nie sú len rodičia, ktorí vychovávajú svoje deti, ale takisto na tom majú podiel aj starí rodičia.

2.3 Význam komunikácie v rodine

„Komunikácia – proces výmeny informácií v rodine, ktorého kvalita úzko súvisí s fungovaním rodiny. Pri jej hodnotení sa rozlišuje jednak zreteľnosť obsahu a jej priamosť, adresnosť. V zdravých, funkčných rodinách je komunikácia prevažne jasná a adresná, čo vytvára predpoklady pre účinné informovanie jej členov a efektívne fungovanie rodiny“ (Koteková, Šimová, Gecková, 1998, s. 25).

O komunikácii sa dozvedáme aj v Slovníku spoločenských vied (1997, s. 118), kde tento pojem vysvetľuje, že komunikácia je výmena psychických obsahov a informácií medzi ľuďmi. Je vždy dvojstranná, niekto komunikuje a niekto prijíma správy, pričom odovzdáva spätnú väzbu. Výsledkom komunikácie môže byť vzájomné porozumenie aj nepochopenie. Komunikácia medzi jednotlivcami či v úzkom okruhu ľudí sa svojim usporiadaním aj vyznením odlišuje od masovej komunikácie. Najčastejšie sa rozlišuje verbálna komunikácia – použitie slov, slovných spojení, viet a vetných celkov, t. j. rečou, a neverbálna komunikácia – dorozumievanie pomocou gestikulácie, mimiky, pantomimiky, intonáciou (tónom hlasu) alebo hlasovým symbolom.

V rodine by mala byť komunikácia založená na základe porozumenia, vzájomných vzťahov, spolupráce medzi jej jednotlivými členmi, dosahovania spoločných cieľov. Potreba komunikovať patrí medzi základné ľudské potreby. Komunikácia by mala byť založená na dôvere. Nekomunikovať azda ani nie je možné. Matka sa dieťaťu prihovára už od narodenia. Dieťa reaguje na každý jej podnet, oboznamuje sa s novými situáciami. Najlepšia komunikácia s dieťaťom je cez hru, čítaním rozprávok. Dôležité je komunikovať s dieťaťom stále. „Dieťa potrebuje skúsenosť z komunikácie s osobami všetkých vekových kategórií – s deťmi, s dospelými i s najstaršou generáciou“ (Čáp, 1996, s. 93). Takto získa skúsenosti so všetkými vekovými kategóriami. Komunikáciou sa vytvárajú podmienky pre zdravý duševný a psychický vývin, upevňujú sa vzťahy. Kladná atmosféra v rodine, nenarušené vzťahy tiež vplyvajú na správnu komunikáciu. Kvalita komunikácie závisí od členov rodiny. Všetci členovia, či už si to uvedomujú alebo nie, prispievajú určitým spôsobom k úrovni komunikácie. Nemusíme rozprávať stále a o nepodstatných veciach, ale vedieť vyjadriť to, čo cítime a chceme povedať. Ak je v rodine priama komunikácia, tak sa ľahšie zvládajú problémy, spoločne sa prežíva radosť i smútok. Pre deti je tiež dôležité,

aby sa naučili priamej komunikácií, potom ľahšie dávajú najavo svoje pocity, nemajú problém hovoriť o svojich obavách, bolestiach. Dôležitá je aj ochota komunikovať so svojím okolím, ktorá je ovplyvnená rôznymi faktormi. Medzi tieto faktory patria osobné vlastnosti, charakter komunikácie, obsahové zameranie rozhovoru, ale aj prostredie, v ktorom rozhovor prebieha. Odlišná je komunikácia s deťmi, mladistvými alebo staršími ľuďmi. Túto odlišnosť spôsobuje vzdelanostná úroveň, slovná zásoba, nevhodné dialógy medzi členmi rodiny, zásahy do rozhovoru a pod. Vek rodičov je tiež jedným z faktorov ovplyvňujúcich komunikáciu. Mladší rodičia sú málo prísni, skôr benevolentní, a deťmi manipulovaní. Starší rodičia sú prísni, stále deti poučujú a komunikáciou sa snažia nimi aj manipulovať. Tým, že komunikujeme, nielen získavame nové informácie, ale informácie aj odovzdávame.

„Je dôležité vyhradiť si určitú dobu na to, aby sme boli spolu. Môžeme preto urobiť jednoduchú, ale účinnú vec, zísť sa spoločne každý deň pri jedle a mať vypnutý televízor a rádio. Môže to byť pri večeri alebo pri raňajkách. Iba málo rodín sa schádza pri jedle a pritom je to výborná príležitosť, aby sa všetci členovia spolu porozprávali“ (Biddulph, 1999, s. 27).

V dnešnej uponáhľanej dobe zostáva málo času na komunikáciu. Tento nedostatok sa prejavuje tým, že obidvaja rodičia sú zamestnaní domov, prichádzajú vo večerných hodinách a na komunikáciu im nezostáva veľa času. Ráno každý odchádza z domu v inom čase, obed majú deti v škole, rodičia v práci a večer si deti urobia úlohy a skončia pred počítačom alebo televíziou. V takýchto rodinách vzniká stres, konflikty. Hlavne veľa mladých ľudí komunikuje prostredníctvom internetu alebo správami cez telefón. Ak nekomunikujeme, vznikajú rôzne nedorozumenia.

„Znaky, predovšetkým slovné, umožňujú formuláciu výpovedí o hodnotách a jej adresovanie v zrozumiteľnej podobe ktorémukoľvek z členov kultúrnej pospolitosti. Vďaka komunikácii sa skúsenosť ktoréhokoľvek človeka môže stať skúsenosťou všetkých a, naopak, každý človek vďaka tejto kolektívnej a historicky konštituovanej skúsenosti nadobúda svoju jedinečnú určitosť, vrátane historickej a kultúrnej identity“ (Brožík, 2004, s. 170).

Komunikácia v rodine je dôležitá, pretože rodiny, ktoré medzi sebou komunikujú, ľahšie dokážu riešiť problémy ak sa objavia. Počúvať a stať sa dobrým poslucháčom je dôležité, pretože rodiny si potrebujú navzájom rozumieť a byť k sebe súcitní. Vzory komunikácie ovplyvňujú aj rodinné vzťahy. Komunikácia medzi

rodinnými príslušníkmi zahŕňa komunikáciu rodiny v celom rozsahu. Komunikácia medzi členmi rodiny hľadá na každý individuálny vzťah.

Komunikovať dobre so svojou rodinou znamená, že musíme byť naozaj dobrý poslucháč. Dobré zručnosti komunikácie vnútri rodiny podporujú mienku o sebe samom, dôveru a vytvárajú zdravé vzťahy s členmi rodiny. Komunikačné zručnosti môžu pomôcť členom rodiny rozvinúť viac ako len rodinné vzťahy. Členovia rodiny sa môžu navzájom stať priateľmi. Keď komunikujeme s členmi rodiny o veciach, na ktorých nám záleží, vedia, že im dostatočne dôverujeme a dovoľujeme im byť v našich životoch. Sme viac otvorení, viac zraniteľní a musíme dôverovať osobe, ktorej sa zdôverujeme. Rodiny komunikujú takmer každý deň a veľakrát sa stáva, že nikto nespraví nič preto, aby premýšľal o tom, ako môže komunikovať lepšie.

Komunikácia je spôsob, ako dávame ostatným ľuďom najavo naše nápady a pocity. Je to viac ako slová, ktoré sme vyslovili. Je to čo sme povedali, ako sme to povedali, prečo sme to povedali, kedy sme to povedali a to, čo sme nepovedali. Je to náš výraz tváre, naše gestá, naše držanie tela a náš hlasový tón.

Dobrá komunikácia v rodine si vyžaduje dve veci, aktívneho poslucháča a premysleného rečníka. Týmto spôsobom môžu deti vidieť, ako komunikovať dobre a ako získať väčšiu kontrolu nad ich životmi.

Počúvanie je viac ako len počúvanie zvuku niekoho hlasu. Aktívne počúvame ak:

- prestaneme robiť, to čo robíme alebo myslieť, a udržíme naše myšlienky na uzde a počúvame druhého starostlivo;
- zameriame sa na vyjadrené slová a emócie;
- vyhneme sa obviňovaniu toho, čo povedala daná osoba;
- počkáme pokým rozprávajúca osoba skončí svoje rozprávanie.

Počúvanie odhodlá deti a tínedžerov, aby nám povedali, čo sa deje v ich životoch. Tým, že sme dobrý poslucháč zisťujeme, čím prechádzajú, čo objavujú, a problémy, s ktorými možno potrebujú pomôcť. Ak ich nepočúvame dôsledne alebo keď rýchle vznesieme rozsudok nad tým, čo povedali, znechucujeme ich v tom, aby s nami zdieľali ich myšlienky.

Počúvanie povzbudzuje deti a tínedžerov k vyjadreniu ich pocitov. Kým si tínedžeri navyknú na zmeny v ich telách a v sociálnom živote, potrebujú pomoc s vysporiadaním sa s ich novými emóciami a zážitkami. Budú hľadať pomoc u každého, často však u iných tínedžerov, ktorí im dajú chabú radu alebo informáciu. Budú hľadať pomoc u rodičov, ak im ukážu, že počúvajú s otvorenou myslou.

To, ako počúvame my, ovplyvňuje to, ako budú počúvať naše deti nás alebo iných ľudí v ich životoch. Začínajúc v detstve, môžeme vyjadriť lásku k našim deťom tak, akoby sme chceli, aby sa s nami rozprávali ony. Počas detstva budú opakovať všetko to, čo povieme a ako to povieme.

„Komunikácia nám pomáha nadviazať kontakt s ostatnými ľuďmi a so sebou samým spôsobom, ktorý rozvíja našu prirodzenú schopnosť vcítiť sa. Pomáha preformulovať spôsob, akým sa vyjadrujeme a počúvame druhých. Zameriavame sa na to, čo pozorujeme, cítime, potrebujeme a žiadame pre svoje obohatenie“ (Rosenberg, 2008, s. 26).

3. Problémy v neúplnej rodine a podpora štátu

Spôsob života sa formuje v celom priebehu rozvoja v spoločnosti. Doterajšie skúsenosti – naše i ďalších krajín potvrdzujú, že výchova nového človeka je veľmi zložitý, mnohotvárnny a náročný proces. Je to úloha výchovných inštitúcií, ako aj záležitosť celej spoločnosti, občianskych združení, štátnych a hospodárskych orgánov a všetkých čestných občanov. Spôsob života sa neformuje iba v škole alebo v osvetovom a kultúrnom zariadení, ale predovšetkým v rodine, na pracovisku, v bydlisku a všade tam, kde sa aktívne a iniciatívne prejavuje pozitívny vzťah k zásadám morálky a vlastenectva.

Problémy, ktoré pôsobia na rodinu buď vonkajšie alebo vnútorné ovplyvňujú jej členov v správaní a konaní. Možno povedať, že najväčším problémom je v súčasnej dobe nedostatok peňazí a z neho ďalej vyplývajú aj ďalšie problémy, ako sú nezamestnanosť, stres, zdravotné problémy. Tieto problémy sú vzájomne prepojené.

Problémy neúplnej rodiny môžeme zhrnúť do niekoľkých oblastí, ktorými sú:

- a) *Ekonomické problémy,*
- b) *Socializačné a kultúrne problémy,*
- c) *Problémy vo výchove.*

3.1 Ekonomické problémy

Narušením ekonomickej funkcie sa narúšajú aj ostatné funkcie rodiny. „Rodina má poskytovať materiálne zázemie na uspokojovanie biologických, vývinových a výchovných potrieb dieťaťa. Primárne zlyhanie ekonomickej funkcie pramení z toho, že sa rodičia nemôžu alebo nechcú zapojiť do výrobného procesu spoločnosti a tak zabezpečiť pre seba i svoje deti dostatočné prostriedky pre život“ (Pavelová, 2005, s. 732).

V dnešnej dobe sú veľké príjmové rozdiely medzi domácnosťami. Rodina s vyšším príjmom má určité výhody, a to sa prejavuje v životnom štýle. V oblasti materiálnej vybavenosti, vzdelania, kultúrnych a športových aktivít, dovolenkami. Dieťa má samostatnú izbu, čo veľmi dobre vplyva na jeho prípravu do školy, môže sa venovať rôznym krúžkom jazykovým, výtvarným, tanečným, ktoré tiež rozširujú jeho vzdelanostnú úroveň. Taktiež aj športovým aktivitám, ktoré sú dôležitým faktorom pri vývine osobnosti. Dieťa v takto zabezpečenej rodine nemá núdzu v žiadnej oblasti. Na druhej strane možno povedať, že peniaze sú na prvom mieste materiálnych hodnôt, a to

môže narušiť výchovnú funkciu rodiny. Z detí vyrastajú egoisti, ktorí vidiac príklad svojich rodičov, sa tiež chcú stať úspešnými.

V rodinách s nižším príjmom býva situácia zložitá až neuspokojivá. Môže to byť tým, že jeden alebo obidvaja rodičia sú nezamestnaní. S takouto situáciou je spojený celý rad nežiaducich javov. Dieťa sa nemá možnosť venovať záujmovým krúžkom, športovým aktivitám, pretože rodičia na to nemajú dostatok financií. Prejavuje sa to aj v oblasti obliekania, stravovania, nie je taká možnosť spoločných dovolení. Dieťa vyrastá v skromnejších podmienkach.

K ekonomickým problémom patria aj náklady na bývanie, ktoré sú v súčasnosti pre mnohé mladé rodiny ťažko riešiteľné. Pretože príjem veľakrát nepokryje výdavky spojené s bývaním.

3.2 Socializačné a kultúrne problémy

Slovník spoločenských vied (1997, s. 238) opisuje „socializáciu ako proces začleňovania sa jednotlivca do spoločnosti, proces sociálneho učenia, v ktorom si osvojuje kultúru spoločnosti, do ktorej patrí, a formuje sa ako sociálna bytosť i ako individuálna osobnosť. Uskutočňuje sa výchovou v rodine, a to priamym vedením a poučovaním, napodobňovaním vzorov správania v rámci skupín, do ktorých jednotlivec vstupuje, identifikáciou s pravidlami, ktoré tam platia. Socializácia umožňuje jednotlivcom stať sa plnohodnotnými členmi spoločnosti a spoločnosti zabezpečuje prežitie odovzďávaním nadobudnutej kultúry novým generáciám“.

Rodina je prvým miestom socializácie. Socializácia je rozhodujúca pri včlenení sa dieťaťa do spoločnosti. Tu si overuje všetky schopnosti, nadobudnuté v rodinnom prostredí, a to zvyky, kultúru, tradície. Kultúru rodiny v súčasnej dobe ovplyvňuje televízia, reklama, ktorá uberá veľa spoločného času potrebného na spoločné dialógy, riešenie problémov alebo aj hranie sa spoločenských hier.

Rodičia deťom stále menej čítajú rozprávky, radšej im zapnú televíziu alebo DVD, a tak kontakt rodič a dieťa sa stráca. Dieťaťu nie sú vysvetlené situácie v príbehu ako pri bežnom čítaní. Čoraz menej sa navštevujú divadlá, kiná. Moderné technológie ponúkajú rôzne vymoženosti, ktoré sú práve pre deti veľkým lákadlom. Televízia ponúka veľa možností televíznych programov, pre deti rozprávky, dospelým veľa filmov z rôznych žánrov, športové, hudobné, prírodopisné, čo pohlcuje veľa času a neprináša vnútorné uspokojenie. Práve v detských programoch je veľa násilia,

zabíjania, čo negatívne pôsobí na ich správanie. Komunikácia je nahrádzaná cez internet a mobilný telefón, ktoré sú moderným komunikačným prostriedkom, čo narúša ich osobnostnú identitu a priamy kontakt so svojimi rovesníkmi.

Tlak reklamy je na rodinu intenzívny a rodina prechádza ku konzumnému spôsobu života, čo neprináša potešenie ani radosť. „Reklamy na hračky, ktorým štýl diktuje módnym priemysel už prestávajú byť hračkami v pravom slova zmysle. Kdeže sú tie časy, keď sa deti vedeli zabaviť strúhaním pišťaliek z vŕby, či majstrováním figúrok z plodov gaštanov? Ich zmysly ovládajú celkom iné podnety. Nebezpečné transformátory, ktoré sa stávajú objektom detských hier, napodobňovanie hviezdnych vojen posilňuje v chlapcoch túžbu po moci. Dievčatá naopak kopírujú dokonalosť sexi tvarov bábiky Barbie, ktorá najnovšie propaguje fitness. Všetko je kontrolované komercializmom. Médiá ovplyvňujú detskú hru, menia jej charakter“ (Kopčanová, 2005, s. 238).

Každý človek sa narodí do určitých kultúrnych podmienok, ktoré sú rozdielne v každom regióne. Preberá tu zvyky obyčaje, jazykovú kultúru, ktoré formujú jeho osobnosť. Najväčší význam pri formovaní osobnosti má práve rodinné prostredie, kde získava kladné aj záporné vlastnosti a je to proces, ktorý trvá počas celého života. Význam kultúry v rodine nie je len návšteva kultúrnych podujatí, ale hlavne hodnoty života, správanie sa v rodine, komunikácia medzi členmi rodiny.

„Kultúra ovplyvňuje človeka silným a prenikavým spôsobom a zabezpečuje tak spoločenskú stabilitu a kultúrnu kontinuitu. V individuálnom vývine to znamená masívne ovplyvňovanie prostredníctvom rodiny ale aj iných socializačných činiteľov v procese celoživotnej socializácie, ktorej cieľom je plnohodnotné začlenenie jednotlivca do spoločnosti (etnika, kultúry), ktorého je členom“ (Koteková, Šimová, Gecková, 1998, s. 45).

3.3 Problémy vo výchove

Čo je vlastne výchova? Krátky slovník slovenského jazyka (2003, s. 861) definuje výchovu ako sústavné cieľavedomé pôsobenie na mladého človeka zabezpečujúce jeho všestranný rozvoj: v rodine, v škole, k samostatnosti, citová výchova. Výchova prebieha každodenne v kruhu rodiny, kde vládne porozumenie, láska, rešpekt, úcta. Vychovávame stále od narodenia až do dospelosti. Výchova sa

uskutočňuje pri hre, stravovaní, práci, nákupoch, teda všade, kde rodina spolu žije. Ak chceme vychovávať musíme začať predovšetkým u seba. Dieťa nás pozoruje stále, naše správanie, či sme veselí alebo smutní, ako sa správame k okoliu, ako sa obliekame. Všetky zmeny správania keď rozkazujeme, alebo poučujeme, sme nahnevaní, dieťa vníma a vycíti a my si to vôbec nemusíme uvedomiť. Rodičia si niekedy neuvedomujú, ak doma na seba kričia, urážajú jeden druhého alebo sa opíjajú, ani nevedia, ako tým veľmi deťom ubližujú.

Správanie rodičov je pri výchove nenahraditeľné. Ak rodičia vychovávajú s láskou a pochopením, aj deti sa tak správajú k rodičom, k starým rodičom, spolužiakom, k okoliu. Výchova si vyžaduje zo strany rodičov veľkú trpezlivosť. Každé dieťa je iné. Niektoré je viac citlivé iné menej, a preto treba ku každému pristupovať inak. Rodičia sú pre svoje deti vzorom. Nedá sa jednoznačne povedať, ktorý z rodičov je pre dieťa väčším vzorom. Väčšinou to býva rodič, ku ktorému má dieťa bližší vzťah. Okrem rodičov vzormi pre dieťa sú aj ďalší členovia rodiny. „Sú to predovšetkým súrodenci, brat, sestra. Títo však svojím postavením sa na jednej strane podstatne odlišujú od rodičovských vzorov a na druhej strane majú viac spoločných znakov s partnerskými vzormi. Na tejto kategorizácii nič nemení skutočnosť, že v niektorých prípadoch starší súrodenci plnia voči mladším rozličné úlohy rodičovskej starostlivosti“ (Grác, 1990, s. 209). Ďalšie vzory, ktoré vplývajú na vývin dieťaťa, sú starí rodičia, tety, strýkovia, bratrance, sesternice. Možno však povedať, že najsilnejší vplyv majú na dieťa rodičia a všetci členovia, ktorí s ním žijú v spoločnej domácnosti.

Výchova nie je jednoduchá a ľahká záležitosť. Každé dieťa je iné, jedno si vyžaduje viac pozornosti, iné menej, a preto nie je ani rovnaký systém pri výchove. „Deti sú ako ruže v záhrade. Potrebujú viac starostlivosti. Ostatné kvety stačí trochu poliať a ony rastú. Ruže nie, tie potrebujú zvláštnu starostlivosť. Potrebujú ošetrovať, aby rástli. Iné kvety môže dieťa otrávať, ťahať, a predsa vydržia. Keď budeme takto zaobchádzať s ružou, tak nám zvädne, alebo nás bodne a budeme krvácať“ (Kurcinková, 1998, s.282). Rodičia, ktorým záleží na svojich deťoch, sa snažia, aby pri samotnej výchove niečo nezanedbali, nerobili príliš veľa chýb, ktoré je neskôr ťažšie naprávať. Veľa rodičov je na výchovu svojich detí nepripravených. Sú to hlavne mladí rodičia, ktorí by sa radšej zabávali a nechcú sa obetovať pre svoje dieťa. Problém nastáva vtedy, keď majú rodičia rozdielne názory na výchovu, protiklady vo výchove, časté hádky rodičov, nedostatok lásky, citu. Všetky tieto nedostatky spôsobujú deťom hlavne v útlom veku strach a úzkosť. Deti tak strácajú istotu, radosť zo života. Rodičia, ktorí

deti vychovávajú bitkou, krikom, ich neskôr prinúti klamať, aby sa tak vyhli trestom. Ďalším nedostatkom pri výchove detí je, ak rodičia viac času venujú svojej práci a výchova zostáva v pozadí. Zaneprázdnení rodičia si ani nevšimnú, či dieťa niečo trápi, či má nejaký problém, ktorý spoločne vyriešia. Dieťa z takejto rodiny nemôže očakávať pomoc, porozumenie, a tak sa stáva bezmocné a slabé.

„Výchovu dieťaťa môže a v súčasnosti, žiaľ, ohrozuje aj jeho vlastná rodina. Ohrozenie môže vyplývať z nesprávneho uplatňovania, zneužívania, alebo zanedbávania výchovnej povinnosti rodičov. Najvýraznejšie príklady interného ohrozenia rodiny sú:

- patologická výchova uskutočňovaná rodičom – alkoholikom,
- týranie dieťaťa ako agresívny spôsob výchovy,
- nepriateľská rodinná atmosféra, ktorá je charakteristická častou kritikou, odmietaním,
- trestaním, namiesto lásky, tolerancie, pochopenia, ústretovosti,
- zneužívanie dieťaťa rodičom v rôznych podobách, najmä sexuálne,
- hrubé zanedbávanie výchovy sprevádzané ľahostajnosťou, nezaujmom o dieťa, citovým,
- chladom,
- rozvod, ktorý môžeme zaradiť medzi interné a externé formy ohrozenia rodiny.

Je to ľudsky bolestivá skutočnosť, ak je dehonestovaný život v rodine. V rodine, ktorá má byť domovom lásky a ktorá má umožniť jej jednotlivým členom ľudsky dôstojný život“ (Lomnický, 2010, s. 59 – 60).

Podpora štátu

Rodina vo svojom vývoji prešla rôznymi zmenami. Bol to prechod od rodiny, v ktorej mal hlavné postavenie muž až po terajšiu modernú rodinu. Tieto zmeny, ktoré vplývali na rodinu, kládli stále vyššie nároky pri zabezpečovaní potrieb. Hlavnou podmienkou pre uspokojovanie potrieb rodiny je pracovná činnosť. Rodina je stále viac ovplyvňovaná vonkajším prostredím. Ak si rodina nedokáže pomôcť z rôznych

dôvodov dochádza k oslabeniu a schopnosti plniť jej funkcie, vtedy nastupuje pomoc zo strany štátu. Úlohou politiky štátu je zabezpečenie a vytvorenie týchto opatrení:

- a) *Legislatívne opatrenia,*
- b) *Sociálno-ekonomické opatrenia,*
- c) *Výchovno-vzdelávacie opatrenia,*
- d) *Zdravotné opatrenia.*

Legislatívne opatrenia sú zamerané na ochranu všetkých členov rodiny. Zavedením legislatívnych úprav súvisiacich s rodinou štát chráni stabilitu manželstva a partnerských vzťahov. Legislatívne zabezpečuje práva a potreby detí a iných závislých členov rodiny, ako sú práva detí na rodičovskú starostlivosť, rodinné prostredie. Úlohou štátu je aj dohľad nad rodičovskou starostlivosťou, ktorá, ak nie je na potrebnej úrovni, tak nastupuje náhradná výchova.

Sociálno-ekonomické opatrenia sú zamerané na zabezpečenie rodiny po materiálnej stránke. Základnou povinnosťou štátu voči rodinám je vytváranie podmienok pre rast ekonomiky a zabezpečenie zamestnanosti. V niektorých rodinách sa stávajú situácie ako napr. nezamestnanosť, ktoré znižujú rodinné príjmy. V takomto prípade štát poskytuje sociálne slabším rodinám priamu sociálnu podporu, a to buď jednorazovú alebo opakovanú na zvládnutie novej životnej situácie. Pomáha aj pri zvládnutí nových udalostí, ku ktorým patrí napr. narodenie dieťaťa, úmrtie člena rodiny, pomoc pri starostlivosti zdravotne postihnutého člena rodiny a pod.

Výchovno-vzdelávacie opatrenia sú zamerané na výchovu k morálnym hodnotám, zabezpečeniu vzdelania, prípravu na partnerstvo, manželstvo a rodičovstvo. Štát vytvára podmienky na výchovné pôsobenie v rodine, sexuálnu výchovu, výchovu k manželstvu a rodičovstvu, podporuje rozvoj kultúrnych, športových a pracovných aktivít a tiež aj spoluprácu rodiny so školou. Táto spolupráca je v súčasnosti dôležitá, pretože vzdelávanie je celoživotnou záležitosťou.

Zdravotné opatrenia sú zamerané na ochranu zdravia. Štát zaručuje právo na ochranu zdravia a života vo všetkých obdobiach života. Vytvára podmienky pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti. Podporuje uvedomelosť obyvateľstva pred rôznymi druhmi závislosti. (www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník_2verdd.pdf)

Štát je vždy len inštitúcia, ktorá na 100% nedokáže ovplyvniť hodnotu a ohrozenie ľudského života. Každé ohrozenie dôstojnosti života otriasa taktiež cirkvou v samom strede. Dotýka sa podstaty aj každej viery. Duchovná dimenzia je zameraná

vertikálne vo vzťahu k bohu ako k svetlu a horizontálne vo vzťahu jedinca k sebe a k iným ľuďom. Problému ohrozenia ľudského života v našej dobe sú venované mnohé stretnutia, konferencie, diskusie významných svetových a aj cirkevných predstaviteľov. Napriek tomu sme svedkami toho, ako sa šliape základné právo na ľudský život veľkého množstva slabých a bezbranných ľudských bytostí. Ako a na aké hodnoty sa v živote orientovať, to bol vždy, a istotne aj v budúcnosti bude, otvorený a tým naliehavejší problém. Hodnoty sú aj výzvou k životu. Ten síce naozaj nie je ľahký a práve hodnotové orientácie patria k tomu najťažšiemu, čo každého čaká a nikoho neminie. Náročnosť našich hodnotových orientácií sa tým, samozrejme, stupňuje, lebo tkvie práve a predovšetkým v tom, že každý človek je iný a musí sa orientovať svojsky. Národná kultúra vo svojich rozmanitých podobách má teda svoju nadčasovú a výchovnú funkciu, ktorú treba rešpektovať. Nezriedka sa však stretávame s takým javom, že tam, kde by kultúra mala spájať, rozdeľuje.

Úlohou štátu je aj zabezpečovanie sociálnej politiky. „Sociálna politika je súčasťou určitého spoločenského celku. Takýmto základným spoločenským celkom je štát, ktorý je charakterizovaný ako organizačná sústava ľudskej spoločnosti na určitom území a je usporiadaný na základe viacerých prvkov, ako sú: ekonomické, sociálne, politické, ekologické a pod. Aby spoločnosť fungovala bez problémov, je potrebný rozvoj každého prvku spoločnosti, teda aj prvku sociálneho.

Sociálna politika je ovplyvnená históriou, kultúrou, tradíciami, prírodnými podmienkami, vzdelanostnou úrovňou a ekonomickou úrovňou daného štátu. Preto má v rôznych dobách a v rôznych spoločnostiach odlišný obsah, náplň, funkcie a rešpektuje rôzne kritériá.

Sociálna politika má jadro v humanizme a svoje skúmanie prezentuje v spoločenskom živote prostredníctvom problémov, ako sú sociálne istoty, spravodlivosť, solidarita, participácia a pod. Sústreďuje sa na životné podmienky ľudí, na rozvoj človeka, rozvoj jeho osobnosti a individuality. Orientovaná je na ľudskú bytosť, jej schopnosti, záujem, potreby, čím napĺňa všeobecný cieľ, a to je rozvoj človeka a spôsobu jeho života. Tento cieľ sa dosahuje uplatňovaním všeobecných princípov sociálnej politiky v danom štáte“ (Draganová a kol. 2006, s. 74 – 75).

Štát v rámci rodinnej politiky nemôže splniť požiadavky pre všetkých rovnako a spravodlivo. Treba zdôrazniť, že štát pomáha pri plnení funkcií rodiny sekundárne a svojou politikou sa zameriava na posilnenie rodiny, upevňovanie manželstva a predchádzanie príčinám, ktoré by narušovali pevné vzťahy v rodine.

ZÁVER

Úloha slobodnej matky vo výchove dieťaťa nie je vôbec ľahká, ako by si možno niektorí z nás predstavovali. Nie je to len o pôrode, prebaľovaní alebo kŕmení dieťaťa. S dospieváním musí každá matka či už je slobodná alebo nie v úplnej alebo neúplnej rodine vštepovať od útleho detstva dieťaťu morálne hodnoty a učiť ho rozlišovať medzi dobrom a zlom. Je to ako po kúsku tesať z kameňa a tvarovať sochu. Táto úloha je náročná, namáhavá a nikdy nekončiaca, ak chceme, aby sa z nášho kameňa raz naozaj zrodilo niečo úžasné.

Príchodom dieťaťa na svet vzniká zodpovednosť na celý život. U slobodných matiek sa táto zodpovednosť samozrejme zdvojnásobuje. či už po materiálnej alebo výchovnej stránke. Často nemajú nikoho, o koho by sa mohli oprieť a kto by im pomohol, no nemôžu sa z tejto situácie uliať a začať žiť iný život, ale priznajme si, i to sa stáva.

V práci sme poukázali na základný význam a funkcie rodiny. Načrtli sme výchovu dieťaťa k hodnotám, ale aj postavenie neúplnej rodiny v spoločnosti, ktorá môže vzniknúť rozvodom partnerov, ovdovením alebo narodením dieťaťa slobodnej matke. Takisto sme sa zamerali na rodinné prostredie, ktorým je dieťa obklopené počas celého života, či už je to rodina alebo kamaráti v škole. Rodinné prostredie sme rozdelili na rovesnícke, školské a pracovné. Rovnako ako podmienky a komunikácia v rodine je dôležitým aspektom pri výchove. Rodina v spoločnosti vždy zohráva veľkú úlohu. Či sa spoločnosť stotožnila s úlohou neúplnej rodiny v súčasnosti je dosť diskutabilné. V dnešnej dobe už nie je na prvom mieste úplná rodina, ale či dieťa dostáva správnu výchovu, ktorú mu rodič poskytuje.

Záverečná časť práce bola venovaná problémom neúplnej rodiny, ktoré vznikajú pri výchove dieťaťa, a ku ktorým sme zahrnuli ekonomické problémy, ktoré sa prejavujú veľkými príjmovými rozdielmi v domácnostiach. Socializačné a kultúrne problémy, kde kultúra rodiny je ovplyvňovaná televíziou, médiami, ktoré pohlcujú veľa času potrebného na spoločné dialógy a riešenie problémov a výchovné problémy, ktoré nastávajú vtedy, ak je rodič na výchovu ešte nepripravený, alebo viac času trávi v práci a výchovu tak zanedbáva. Zároveň sme poukázali aj na pomoc a podporu, ktorú poskytuje štát slobodným matkám v súčasnosti, ak si nedokážu pomôcť z rôznych

dôvodov, napríklad ak nedostávajú výživné na dieťa alebo zostanú nezamestnané. Predstavili sme aj niektoré zákony a články z Ústavy Slovenskej republiky týkajúce sa práve rodiny a poukázania na reálny postoj očami a skúsenosťami slobodnej matky.

Rodina, skutočný domov a príbuzní sú to, čo všetci potrebujeme k životu, pretože sú tu vždy pre nás keď ich potrebujeme.

Podkladmi pre túto prácu bola pestrá paleta odbornej literatúry a rôzne zborníky, ktoré sa venovali tejto problematike. V práci boli uvedené aj vlastné skúsenosti, pretože aj ja som jednou zo slobodných matiek, ktorá celý svoj život venuje výchove svojho dieťaťa a môžem povedať z vlastnej skúsenosti, že táto cesta vôbec nie je jednoduchá, ale napriek tomu sa nemôžem vzdať a žiť izolovane od spoločnosti, pretože dieťaťu musím nahradiť otca a byť mu kladným vzorom ako zodpovednej matky v spoločnosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BIDDULPH, S.: *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál, 1999. 136 s. ISBN 80-7178-334-X.
- BROŽÍK, V.: *Hodnotenie a hodnoty*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 2004. 248 s. ISBN 80-8050-680-9.
- ČÁP, J.: *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996, 302 s. ISBN 80-85866-15-3.
- DRAGANOVÁ, H. a kol.: *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta, 2006, 196 s. ISBN 978-80-8063-240-3.
- DUNOVSKÝ, J.: *Sociální pediatrie*. Vybrané kapitoly. Praha: Grada Publishing, 1999. 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
- FÍŠER, J.: *Od okouzlení k odpovědnému rodičovství*. Praha: SPN, 1979. 128 s. ISBN neuvedené.
- GARDNER, R. A.: *Rozvod a čo ďalej*. Martin: Osveta, 1991. 230 s. ISBN 80-217-0328-8.
- GRÁC, J.: *Exemplifikácia. Vzory a modely v živote človeka*. Bratislava: Obzor, 1990. 421 s. ISBN 80-215-0097-2.
- HUBEROVÁ-KAUFMANNOVÁ, G.: *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál, 1998. 96 s. ISBN 80-7178-203-3.
- JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.
- KASANOVÁ, A.: *Sprievodca sociálneho pracovníka. II. Seniori a samospráva*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008. 162 s. ISBN 978-80-8094-254-0.
- KOPČANOVÁ, D.: *Vplyv médií (najmä nových technológií) na hodnotové orientácie detí a rodiny*. In *Rodina na prelome tisícročia*. . Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2005. ISBN 80-8050-914-X. 784. s. (237-245).
- KOREC, CH. J.: *Úvahy o človeku I*. Bratislava: Vydavateľstvo Lúč, 1992. 200 s. ISBN 80-7114-077-5.
- KOTEKOVÁ, R. – ŠIMOVÁ, E. – GECKOVÁ, A.: *Psychológia rodiny*. Michalovce: Pegas, 1998. 132 s. ISBN 80-967901-0-2.
- KRAUS, B. – POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

- Krátky slovník slovenského jazyka: Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.
- KROČKOVÁ, Š. – GOGO VÁ, A.: *Sociológia výchovy*. Nitra: Pedagogická fakulta, 1990. 88 s. ISBN 80-85183-04-8.
- KUDLÁČOVÁ, B.: *Fenomén výchovy*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2006. 159 s. ISBN 80-224-0904-9. ???
- KURCINKOVÁ-SHEEDYOVÁ, M.: *Problémové dieťa v rodine a ve škole*. Praha: Portál, 1998, 288 s. ISBN 80-7178-174-6.
- LOMNICKÝ, I.: *Etická výchova ako inšpirácia na každý deň*. Nitra: Jamiss, 2010. 119 s. ISBN 978-80-8094-701-9.
- LOMNICKÝ, I.: *Etická výchova v rodine*. In *Rodina na prelome tisícročia*. . Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2005. ISBN 80-8050-914-X. 784. s. (646-650).
- MÁROVÁ, Z. – MATĚJČEK, Z. – RADVANOVÁ, S.: *Výchova detí v neúplnej rodine*. Praha: SPN, 1975, s. 114. ISBN neuvedené.
- MATĚJČEK, Z.: *Co deti najviac potrebujú*. Praha: Portál, 2003. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
- MELGOSA, J.: *Žiť naplno*. Vrútky: Advent-Orion, 2001. 191 s. ISBN 80-88960-61-4.
- ONDREJKOVIČ, P.: *Úvod do sociológie výchovy*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1998, 388 s. ISBN 80-224-0579-5.
- PAVELOVÁ, L.: *Problémy rodiny z hľadiska chudoby a exklúzie závislých členov*. In *Rodina na prelome tisícročia*. . Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2005. ISBN 80-8050-914-X. 784. s. (731-737).
- PRCHAL, J.: *Vychovávame deti: Kapitoly z rodinnej výchovy*. Praha: Práce, 1970. 219 s. ISBN neuvedené.
- ROSENBERG, Marshall, B.: *Nenasilná komunikácia – Reč života*. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-447-2.
- SEIDLER, P. – KURINCOVÁ, V.: *(In)akosti v edukačnom prostredí*. Nitra: PF UKF, 2005. 242 s. ISBN 80-8050-839-9.
- SCHNEIDEROVÁ, H. a kol.: *Teorie školní a mimoškolní výchovy*. Praha: SPN, 1988. 216 s. ISBN neuvedené.
- Slovník spoločenských vied. Bratislava: SPN, 1997. 303 s. ISBN 80-08-02592-1.
- SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s.. ISBN 80-7178-559-8.

STŘELEČ, S.: *Úvod do teorie rodinné výchovy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1982.
142 s. ISBN neuvedené.

Internetové zdroje

INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky. Výskumné demografické centrum.
Demografická charakteristika rodiny na Slovensku. Bratislava: Edícia Akty, 2005.

http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník_2verdd.pdf

Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z.

Zákon o soc. poistení č. 461/2003 Z. z.

Zákon o rodičovskom príspevku č. 571/2009 Z. z.

Zákon o prídavkoch na deti č. 193/1994 Z. z.

Zákon o sociálnej pomoci č. 195/1998 Z. z.